

UDC: 349.3/.6(045)(575.1)

OZIQ-OVQAT MAXSULOTLARI ISROFGARCHILIGINI KAMAYTIRISHDA EKOLOGIK-HUQUQIY TARG'IBOTNING AHAMIYATI

Xudoykulova Dilorom Xolovna,
Surxondaryo viloyati Qumqo'rg'on tumani
adliya boshqarmasi bosh mutaxassisi
ORCID: 0000-0001-6041-7690
e-mail: Khudaykulova77@umail.uz

Annotatsiya. Ushbu maqolada dunyoda kuzatilayotgan oziq-ovqatlar taqchilligiga qaramasdan, minglab tonna oziq-ovqat chiqindilarga aylanayotgan, buning evaziga dunyoda millionlab odamlar ochlikdan aziyat chekayotgan ta'kidlangan. Bugungi kunda respublikamizda ekologik va huquqiy targ'ibot orqali oziq-ovqat mahsulotlari isrofgarchiligini kamaytirish va kam ta'minlangan aholini bepul xayriya yo'li bilan oziq-ovqat mahsulotlari bilan ta'minlash mumkinligi ko'rsatib berilgan va misollar asosida ma'lumotlar keltirilgan. Xalqimiz orasida keng tarqalgan to'ylarda oziq-ovqat isrofgarchiligiga yo'l qo'yilishi, chiqindilarning ko'p qismi oziq-ovqat mahsulotlarini tashkil etishi achinarli holat. Bu borada huquqni muhofaza qiluvchi organlar tomonidan ekologik-huquqiy targ'ibot orqali aholiga shunday salbiy holatlarni kamaytirish yo'li ko'rsatilgan. Xorijiy tajribaga asosanib, elektron platforma tuzish taklifi kiritilib, uy xo'jaliklari va tadbirkorlik subyektlari o'zlaridagi ortiqcha mahsulotlar haqida ma'lumot berishi, volontyorlar esa ushbu mahsulotlarni ehtiyojmand insonlarga yetkazib berishi mumkinligi yoritilgan. Maqsad xayriya qilingan oziq-ovqat mahsulotlarini qayta ishlash, qadoqlash va saqlash hamda zarur bo'lgan uskunalarni xarid qilish, oziq-ovqat mahsulotlarini tashish uchun zarur transport vositalarini sotib olish, oziq-ovqat banklarini moliyaviy qo'llab-quvvatlash, ularga davlat zaxirasidagi bo'sh turgan binolarni bepul ijara huquqi asosida taqdim qilish tartibini joriy qilishdir.

Kalit so'zlar: oziq-ovqat mahsulotlari, isrofgarchilik, kam ta'minlangan aholi, chiqindilar, ekologik-huquqiy targ'ibot, jahon miqyosidagi vaziyat, oziq-ovqat banklari, ekologik muhitni asrash, yaroqlilik muddati oz qolgan oziq-ovqatlar, mahsulotlarni xayriya maqsadida tekin berish, umumiy ovqatlanish shoxobchalari.

ЗНАЧЕНИЕ ЭКОЛОГО-ПРАВОВОЙ ПРОПАГАНДЫ В СНИЖЕНИИ ЧРЕЗМЕРНОГО ПОТРЕБЛЕНИЯ ПРОДУКТОВ ПИТАНИЯ

Худойкулова Дилором Холовна,
главный специалист управления юстиции
Кумкурганского района Сурхандарьинской области

Аннотация. В данной статье рассмотрена проблема дефицита продовольствия в мире, в том числе из-за того, что тысячи тонн продуктов питания ежегодно превращаются в отходы, вследствие чего миллионы людей в мире испытывают голод. На примерах показаны и приведены данные по снижению уровня чрезмерного потребления продуктов питания посредством эколого-правовой пропаганды, описаны возможности обеспечения излишними продуктами питания малообеспеченных слоев населения за счет благотворительности. В этой связи отмечено, что часто на свадебных церемониях можно наблюдать излишнее

потребление продуктов питания, что приводит к большому количеству отходов. По этому поводу представители правоохранительных органов в своей работе по эколого-правовой пропаганде регулярно доводят до сведения населения об этой негативной ситуации и мерах по устранению данного явления. Также в статье речь идет о зарубежном опыте создания электронной платформы, где предприниматели и другие субъекты хозяйственной деятельности предоставляют информацию об излишках продукции, а волонтеры имеют возможность перенаправить эти товары малоимущим слоям населения, нуждающимся в продуктах питания. Целью исследования является разработать предложения и рекомендации по оказанию финансовой поддержки продовольственным банкам на приобретение оборудования, необходимого для переработки, упаковки и хранения продовольственных товаров, транспортных средств, необходимых для их перевозки, введению порядка предоставления пустующих зданий на основании безвозмездной аренды для описанных выше задач.

Ключевые слова: продукты питания, расточительство, малообеспеченные слои населения, отходы, эколого-правовая пропаганда, ситуация во всем мире, продовольственные банки, продукты с малым сроком годности, бесплатная раздача продуктов на основе благотворительности, пункты общественного питания.

THE IMPORTANCE OF ENVIRONMENTAL AND LEGAL ADVOCACY IN REDUCING EXCESSIVE FOOD CONSUMPTION

Khudoykulova Dilorom Kholovna,

Chief specialist of the Justice Department
of the Kumkurgan district of the Surkhandarya region

Abstract. This article examines the problem of food scarcity in the world, including the fact that thousands of tons of food are turned into waste each year, as a consequence of which millions of people in the world experience hunger. Examples are shown and data on the reduction of excessive food consumption through ecological and legal advocacy are described, and possibilities of providing surplus food to the poor through charity are described. In this regard, it is noted that often at wedding ceremonies one can observe excessive consumption of food, which leads to a large amount of waste. In this regard, representatives of law enforcement agencies in their work on environmental and legal advocacy regularly inform the population about this negative situation and measures to eliminate this phenomenon. The article also deals with the foreign experience of creating an electronic platform where entrepreneurs and other business entities provide information about surplus products, and volunteers have the opportunity to redirect these goods to the poor in need of foodstuffs. The aim of the study is to develop proposals and recommendations on the provision of financial support for food banks to purchase equipment necessary for processing, packaging, and storage of food products, vehicles necessary for their transportation, the introduction of the procedure of providing vacant buildings on the basis of free rent for the tasks described above.

Keywords: food, waste, low-income people, waste, environmental and legal advocacy, the situation around the world, food banks, products with a short shelf life, free distribution of food based on charity, public catering points.

Kirish

Dunyoda kuzatilayotgan oziq-ovqat taqchilligiga qaramasdan, minglab tonna oziq-ovqat chiqindilarga aylanayotganligi, buning evaziga dunyoda millionlab odamlar ochlikdan aziyat chekayotganligini biz har kuni om-

maviy axborot vositalari orqali ko'rib turibmiz.

Jamiyatda fuqarolarning ekologik-huquqiy madaniyatini ko'tarish maqsadida oziq-ovqat mahsulotlarini ortiqcha isrofgarchilikka yo'l qo'ymasdan ishlatish va kam

ta'minlangan aholini bepul xayriya yo'li orqali oziq-ovqat bilan ta'minlash zamon talabi bo'lib qolmoqda.

Fuqarolarda tejamkor va isrofgarchilikka yo'l qo'ymaslik fazilatlarini shakllantirishda targ'ibot tadbirlarining ahamiyati katta. Jumladan, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M. Mirziyoyevning 2021-yil 30-dekabr-dagi "Atrof-muhitni muhofaza qilish hamda ekologik nazorat sohasidagi davlat organlari faoliyatini tashkil etish chora-tadbirlari to'g'risida"gi" PQ-76-sonli qarori va 2022-yil 28-yanvardagi "2022–2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida"gi PF-60-sonli farmonida "Targ'ibot-tashviqot ishlarini tashkil etishning ta'sirchan, kreativ va innovatsion uslublarini ishlab chiqish hamda ularni o'z vaqtida amalga oshirish choralari ko'rish" belgilangan.

Bu borada "Oziq-ovqat mahsulotlari isrofgarchiligini kamaytirish va kam ta'minlangan aholini bepul iste'mol mahsulotlari bilan ta'minlash" masalasiga ham alohida e'tibor berilmoqda.

Material va metodlar

Yuqoridagi savollarga javob topish uchun amaldagi normativ-huquqiy hujjatlar tahlil qilinib, tegishli taklif va xulosalarga kelindi.

Ushbu tadqiqotda ilmiy bilishning tahlil, umumlashtirish, qiyosiy-huquqiy, tizimli-tuzilmaviy, formal-yuridik o'rganish usullaridan foydalanildi.

Tadqiqot natijalari

Mamlakatimizda yirik tadbirkorlik subyektlari bilan hamkorlikda "Oziq-ovqat mahsulotlari isrofgarchiligini kamaytirish va kam ta'minlangan aholini bepul iste'mol mahsulotlari bilan ta'minlash" masalasi o'rganilib, tahlil etildi.

Oziq-ovqat chiqindilarining har bir kilogrammi yiliga o'rtacha 2,5 kg karbon dioksidi ajratib chiqaradi. 3 million tonna oziq-ovqat chiqindisi o'rnatilgan tartibda utilizatsiya qilinmasa, 7,5 million tonna issiqxona gazlari chiqariladi.

Afsuski, aholining aksariyat qismi oziq-ovqat mahsulotlarining isrofgarchiligiga yo'l qo'ymoqda. Buning misoli to'ylardir. To'y-hashamlar, oilaviy tantanalar, ma'ra-ka va marosimlar, marhumlarning xotirasiga bag'ishlangan tadbirlar (keyingi o'rinlarda oilaviy tadbirlar deb yuritiladi) milliy ma'naviyatimizning ajralmas qismi hisoblanib, xalqimizning uzoq yillik qadriyatlari va an'analarini o'zida aks ettirgan bo'lsa-da, biroq keyingi paytlarda oilaviy tadbirlarni o'tkazishda shuhratparastlik, o'zini ko'z-ko'z qilish, boshqalarning ijtimoiy ahvolini inobatga olmaslik va oziq-ovqat isrofgarchiligiga yo'l qo'yish hollari kuzatilmoqda.

Bu borada adliya organlari xodimlari tomonidan to'xtovsiz targ'ibot va tashviqot ishlari olib borilmoqda, oziq-ovqat mahsulotlari isrofgarchiligini kamaytirish va kam ta'minlangan aholini bepul iste'mol mahsulotlari bilan ta'minlash orqali odamlarni nochorlik, ochlikdan saqlash va tejamkorlik, insonparvarlik, bag'rikenglik fazilatlarini shakllantirishga harakat qilinmoqda.

Ekologik-huquqiy targ'ibotlar orqali fuqarolarga oziq-ovqat mahsulotlari isrofgarchiligini kamaytirish usullari va kam ta'minlangan aholini bepul xayriya yo'li bilan iste'mol mahsulotlari bilan ta'minlash masalasi dunyo miqyosida olib borilgan tahlillar bilan solishtirilgan holda, aholiga yetkazish choralari ko'rilmoqda.

Bunday targ'ibot-tashviqot ishlarining amaliy metodlari va usullari tahlil qilinganda, quyidagi natijalar ko'zga tashlandi.

Bugungi jahon miqyosidagi vaziyat

Dunyo miqyosida isrof qilinayotgan oziq-ovqat mahsulotlarining bozor qiymati 940 milliard AQSh dollarini tashkil etadi. Chiqindiga aylanayotgan oziq-ovqat mahsulotlarining faqatgina 25 foizi butun dunyodagi ochlik muammosini to'liq hal qilishi mumkin. 2021-yilda dunyoda 811 million inson ochlikdan aziyat chekkanligi qayd etilgan. Dunyo aholisining 21 % dan ortig'i oziq-ovqat mahsulotlaridan "to'yib" foydalansa, 63 % aho-

li esa normada, ichki imkoniyatlariga qarab yashamoqda, 15 % aholi esa doimiy ochlik va nochorlikda hayot kechiradi [5, 21-b.].

O'zbekiston Respublikasidagi holat

BMT ma'lumotlariga ko'ra (*UNEP Food waste index report 2021*), O'zbekistonda har yili 3 million tonna oziq-ovqat mahsulotlari uy xo'jaliklari tomonidan isrof qilinadi. Birgina Toshkent shahrida kuniga 2 tonna, yiliga 730 tonnaga yaqin non mahsuloti chiqindiga aylanadi. O'zbekiston Respublikasi aholisi-ning 11,5 foizi kam ta'minlangan bo'lib (4 million), ular daromadining 67 foizi oziq-ovqat mahsulotlariga sarflanadi.

Oziq-ovqat mahsulotlari isrofgarchiligini kamaytirish hamda ortiqcha iste'mol mahsulotlarini xayriya maqsadida tekin berishga to'siq bo'layotgan muammolar

Bu borada ekologik-huquqiy targ'ibot ishlari hali yetarlicha yo'lga qo'yilmagan. Har bir hududda oziq-ovqat mahsulotlari isrofgarchiligini kamaytirish hamda ortiqcha iste'mol mahsulotlarini xayriya maqsadida tekin berishga yo'naltirilgan targ'ibot ishlari olib borish orqali ekologik-huquqiy normalarni insonlar ongiga yetkazish zaruriy jarayon hisoblanadi. Shulardan kelib chiqib, quyidagilarga e'tibor berish muhimdir.

1. *Xayriya maqsadida tekin berilgan oziq-ovqat mahsulotlari uchun tadbirkorlik subyektlariga yuqori soliq yuki mavjud.*

Xususan, O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksiga muvofiq, xayriya maqsadida tekin berilgan oziq-ovqat mahsulotlari uchun soliqlardan voz kechish lozim, chunki tadbirkorlar muddati o'tishiga yaqin qolgan oziq-ovqat mahsulotlarini tekinga berishdan ko'ra, yo'q qilish amaliyotini afzal ko'rishmoqda. Fransiya, Germaniya kabi bir qator Yevropa davlatlarida mazkur faoliyat uchun soliq undirilmaydi.

2. *Tekinga berilgan oziq-ovqat mahsulotlari uchun foyda solig'idan imtiyozlar mavjud emas. Buyuk Britaniya, Germaniya, Fransiya, Vengriya, Daniya, Portugaliya, Slovakiya, Qozog'iston kabi davlatlarda xayriya faoliya-*

ti uchun foyda solig'idan imtiyozlar mavjud. Xususan, Buyuk Britaniyada xayriya qilingan mahsulotning tannarxi xayriya qilayotgan tadbirkorlik subyekting foyda solig'i bazasidan chiqarib tashlanadi.

3. *Mahsulot sifatida kamchiliklar mavjud, biroq iste'molga yaroqli oziq-ovqat mahsulotlarini xayriya qilish imkoniyati cheklangan.*

"Oziq-ovqat mahsulotining sifati va xavfsizligi to'g'risida"gi qonunda sifatsizligi belgi berib turgan, taqqoslash va ishlab chiqaruvchisini aniqlash mumkin bo'lmagan oziq-ovqat mahsulotlari yo'q qilinishi zarurligi belgilangan. Italiya qonunchiligiga ko'ra, noto'g'ri markirovka qilingan, biroq yaroqlik muddati to'g'ri ko'rsatilgan mahsulotlar, agarda ular allergen yoki ta'sirchanligi yuqori bo'lmasa, beg'araz berilishi mumkin. Italiyada har yili o'rtacha 5 million tonna oziq-ovqat mahsuloti chiqindiga tashlanadi. Mazkur mahsulotlarning bozor qiymati 13 milliard yevroni tashkil etadi.

4. *Oziq-ovqat mahsulotlarining yaroqlilik muddatini belgilash tizimida qator kamchiliklar mavjud. Xususan, qonunchilikda faqatgina iste'molga yaroqlilik holati tugaydigan muddat (use by) ko'rsatilgan, biroq xalqaro amaliyotda keng qo'llanadigan maqbul bo'lgan iste'mol muddati (best before) qo'llanmaydi. Yevropa Ittifoqida iste'mol mahsulotlari qadog'ida Use by yoki Best before shaklida yaroqlilik muddati ko'rsatiladi.*

Use by mahsulotning iste'molga yaroqli holati tugaydigan muddat bo'lib, sifati tez buziladigan mahsulotlar uchun qo'llanadi. Mazkur muddat tugagandan so'ng mahsulot inson sog'ligi uchun zarar yetkazishi mumkin va iste'molga yaroqli hisoblanmaydi.

Best before (maqbul bo'lgan iste'mol muddati) – oziq-ovqat mahsuloti o'zining optimal sifatini saqlab qoladigan muddat bo'lib, uzoq muddat sifatini saqlab qoladigan oziq-ovqat mahsulotlari uchun qo'llanadi. Ushbu muddat tugagandan keyin mahsulot o'zining eng yaxshi holatini saqlab qolmasligi mumkin, ammo

muayyan muddat iste'molga yaroqli hisoblanadi.

Fransiyaning 2016-yil 11-fevraldagi "Oziq-ovqat chiqindilariga qarshi kurashish to'g'risida"gi qonuniga ko'ra, maydoni 400 metr kvadratdan kam bo'lmagan savdo do'konlari yaroqlilik muddati tugagan (best before), ammo iste'molga yaroqli bo'lgan oziq-ovqat mahsulotlarini xayriya fondlariga beg'araz taqdim etishga majbur. Shunday tartib Chexiyada ham o'rnatilgan.

Fransiyada har yili 7,1 million tonna oziq-ovqat mahsuloti chiqindiga tashlanadi. Xayriya tashkilotlari faqatgina 100 ming tonna mahsulot qabul qiladi. 2018-yilda chiqindiga tashlangan mahsulotlarning bozor qiymati 18,2 milliard AQSh dollarini tashkil etgan.

5. Fudshering platformalari mavjud emas. Germaniya, Avstriya va Shveysariyada Foodsharing.de platformasi faoliyat yuritadi. Mazkur platforma orqali uy xo'jaliklari va tadbirkorlik subyektlari o'zlaridagi ortiqcha mahsulotlar haqida ma'lumot berishi, volontyorlar esa ushbu mahsulotlarni ehtiyojmand insonlarga yetkazishi mumkin. 2012-yildan beri platforma orqali 20,1 million tonna oziq-ovqat mahsuloti saqlab qolingan.

Dunyoning ko'pgina mamlakatlarida Fudshering (Foodsharing) – yaroqlilik muddati oz qolgan, iste'molga yaroqli bo'lgan oziq-ovqat mahsulotlarini maxsus tashkilotlar yoki onlayn platformalar orqali ehtiyojmand insonlarga beg'araz taqdim etish amaliyoti keng qo'llaniladi.

2020-yilda Yaponiya qishloq xo'jaligi vazirligi oziq-ovqat banklari va oziq-ovqat mahsulotlarini xayriya qiluvchilarni o'zaro bog'lovchi elektron platformani ishga tushirgan.

Mazkur tizim orqali oziq-ovqat mahsulotlarini ishlab chiqaruvchilar va savdo do'konlari egalari qaysi turdagi mahsulotlarni qancha miqdorda va qaysi muddatda beg'araz taqdim etishi mumkinligi, oziq-ovqat banklari hamda boshqa jamoat birlashmalari esa

qanday mahsulotlar zarur ekanligi haqida ma'lumot almashishi mumkin.

6. Oziq-ovqat banklari mavjud emas. 2020-yil 5-oktabrda Olmaota shahrida Qozog'iston Qizil Yarim Oy jamiyati tomonidan mamlakatdagi birinchi oziq-ovqat banki – Food Bank Kazakhstan tashkil etilgan. Faoliyatining dastlabki 4 oyida tashkilotga umumiy qiymati 90 ming AQSh dollariga teng bo'lgan, 88 tonna oziq-ovqat mahsuloti beg'araz taqdim etilib, 4000 dan ortiq oilalarga oziq-ovqat mahsuloti yetkazib berilgan.

Oziq-ovqat banki (Food bank) – ishlab chiqaruvchi, tarqatuvchi va savdo tashkilotlaridan yaroqlilik muddati o'tib ketmagan oziq-ovqat mahsulotlarini to'plab, ularni ehtiyojmand aholiga bepul tarqatish bilan shug'ullanuvchi xayriya tashkiloti.

7. Oziq-ovqat banklari faoliyatini iqtisodiy qo'llab-quvvatlash mexanizmlarini takomillashtirish zarur. Xususan, xayriya qilingan oziq-ovqat mahsulotlarini qayta ishlash, qadoqlash va saqlash uchun zarur bo'lgan uskunalarni xarid qilish, oziq-ovqat mahsulotlarini tashish uchun zarur transport vositalarini sotib olish uchun oziq-ovqat banklarini moliyaviy qo'llab-quvvatlash, shuningdek, ularga davlat zaxirasidagi bo'sh turgan binolarni bepul ijara huquqi asosida taqdim qilish tartibi mavjud emas.

8. Oziq-ovqat isrofgarchiligini kamaytirish va ortiqcha iste'mol mahsulotlarini xayriya qilishni rag'batlantirishga yo'naltirilgan reklamalar uchun imtiyozli tariflar mavjud emas.

Tadqiqot natijalari tahlili

Shulardan kelib chiqib, amaliyotda kuza-tilgan bir necha misolni keltirmoqchimiz.

Shu o'rinda quyidagi hikoyaga e'tibor-ingizni qaratmoqchimiz.

"Qadimda bir boy shahzoda bo'lgan ekan. U nihoyatda boy va tejamkor ekan. Boyliklari shunchalik ko'p ekanki, ularni nima qilishini bilmay bir kuni Ollohga murojaat qilibdi: "Ey Ollohim! Menga shunchalik ko'p boylik berdingki, nima qilishni bilmay qoldim. Ularni

qanday qilib kamaytirsam bo'ladi?" Shunda Ollohdan vahiy kelibdi: "Shahzoda, bir tuyaga minib, nonni yeb ketaver". Shunda shahzoda tuyaga minib, non yeb ketaveribdi. Bir joyga kelganda, non ushog'i yerga tushib ketibdi. Shahzoda tuyadan yerga tushib, ushoqni rosa axtaribdi, ammo topa olmabdi. Nima qilishini bilmay odamlarni chaqiribdi. Ular ham topa olishmagach, mardikor yollab, ushoq tushgan joyning atrofini devor bilan o'ratibdi. Shundan keyin shahzodaning hayoti yana doimgidek davom etibdi. Boyligi esa kundan kun ortaveribdi. Shahzoda yana Ollohga murojaat qilibdi: "Ey Ollohim! Sen buyurgan ishni bajardim, ammo boyligim yana ham ortib ketdi. Bu nima, menga berilgan jazomi?" Shunda Ollohdan yana vahiy kelibdi: "Ey shahzoda, sen bir ushoqni shunchalik e'zozlab, uni tejagan bo'lsang, isrofgarchilikka yo'l qo'ymagan bo'lsang, qanday qilib sening boyligingni kamaytiraman, aksincha, boyliging ziyoda bo'ladi-da!" [13, 42-b.]

Targ'ibot jarayonida yoshlarni oziq-ovqat mahsulotlariga hurmat ruhida tarbiyalash, isrofgarchilikka yo'l qo'ymaslikka o'rgatish – huquqni muhofaza qiluvchi organlarning asosiy targ'ibot faoliyatining yadrosi hisoblanadi. Dunyoning taraqqiy etgan mamlakatlarida ham isrofgarchilikka yo'l qo'ymaslik maqsadida barcha holatlar qonun asosida rasmiylashtirilgan.

Hayotiy misollardan yana birini ko'rishimiz mumkin. Germaniyaga o'qishga borgan bir yigit shunday hikoya qiladi: "Germaniya sanoatlashgan, o'ta rivojlangan davlat. U yerda turli sohalarga oid mahsulotlarning eng saralari ishlab chiqariladi. Ko'pchilik bu mamlakat aholisi nihoyatda to'kin-sochin, o'ta dabdabali yashaydi, deb o'ylaydi. Safarimdan oldin men ham shu fikrda edim. Gamburg shahriga kelganimda, u yerdagi tanishlarim bir restoranda ziyofat uyushtirishdi. Restoranga bordik. Qarasak, restoranda odam kam, bir nechta yoshi ulug' ayollar bor. Bir chetdagi stolda yosh er-xotin o'tiribdi. Oldlarida ikki likopcha ovqat va ikkita ichim-

likdan boshqa narsa yo'q. Biz ham bir stolga borib o'tirdik. Qornimiz ochib ketgandi. Shu sababli sherigim ko'p ovqat buyurtma qildi. Restoran tinch ekan, ovqat ham tezda keldi. Ovqatlanib bo'lgach, ketishga shaylandik. Likopchada esa buyurtma qilingan ovqatning deyarli uchdan biri ortib qolgan edi. Restoran eshigiga yetib bormagan ham edikki, kimdir bizni chaqirdi. Qarasak, yoshi ulug' xonimlar restoran boshlig'iga nimalarnidir deyapti. Bilsak, ular ko'p ovqat qoldirib ketayotganimizdan shikoyat qilayotgan ekan. Sherigim: "O'zimiz buyurtma bergan ovqat, pulini to'ladik, sizlarga daxli bo'lmagan narsaga nega aralashasizlar?" dedi. Xonimlardan biri bizga qattiq g'azab bilan qarab turdi-da, telefon oldiga borib, kimgadir sim qoqdi. Ko'p o'tmasdan, rasmiy kiyimda bir kishi kirib keldi. O'zini "ijtimoiy ta'minot muassasasi zobiti" deb tanishtirdi. Bizga 25 yevro jarma soldi. Biz javob qaytarolmadik. Sherigim uzr so'rab, 25 yevro to'ladi. Zobit samimiy ohangda: "Ortib qolmasligiga ko'zlaring yetgan taomni buyurtma qilinglar. *Pul sizlarniki, lekin resurslar barchaniki*. Dunyoda ko'plab odamlar resurs, oziq-ovqat taqchilligiga duch kelmoqda, siz esa behudaga ketkazyapsiz", dedi. Biz rosa xijolat bo'ldik. Uning gaplari haq edi.

Bizda o'zi resurs ko'p emas, shunday bo'lsa ham, birovni chaqirsak, odamlar nima deydi, deb, dasturxonga ko'p yegulik qo'yamiz. Natijada kimlardir zor bo'layotgan ovqatlar isrof bo'lib qolib ketadi. Bu voqea biz uchun yaxshigina dars bo'ldi. Sherigim o'sha jarima qog'ozini suratga olib, har birimizga bittadan nusxasini esdalik sifatida berdi. Biz uni isrof qilmasligimizni eslatib tursin deb, xonamiz devoriga osib qo'ydik... "*Pul o'zingniki, lekin resurslar barchaniki*". Bu qoidani har doim resurslar, masalan, elektr, gaz, suv va hokazolarni ishlatayotganimizda eslashimiz kerak". [17, 48-b.].

Xulosalar

Ilg'or xorij tajribasi asosida bir nechta takliflar havola etiladi.

Oziq-ovqat mahsulotlari isrofgarchiligini kamaytirish va kam ta'minlangan aholini bepul iste'mol mahsulotlari bilan ta'minlash maqsadida quyidagilarni nazarda tutuvchi Prezident qarori loyihasini ishlab chiqish taklif qilinadi:

- tadbirkorlik subyektlari tomonidan us-tavida aholiga bepul iste'mol mahsulotlarini yetkazib berish maqsadi va vazifasi nazarda tutilgan nodavlat notijorat tashkilotlariga xayriya qilinib, ular tomonidan ehtiyojmand fuqarolarga yetkazilgan oziq-ovqat mahsulotlari qiymatini qo'shilgan qiymat solig'idan ozod qilish, shuningdek, ushbu oziq-ovqat mahsulotlari tannarxini tadbirkorlik subyek-tining foyda solig'i bazasidan chegirib tash-lash;

- noto'g'ri qadoqlangan, biroq yaroqlilik muddati to'g'ri ko'rsatilgan hamda iste'mol-ga yaroqli bo'lgan oziq-ovqat mahsulotlarini, agarda ular allergen yoki ta'sirchanligi yuqori bo'lmasa, xayriya qilishga ruxsat berish;

- sifati tez buziladigan oziq-ovqat mahsu-lotlarining yaroqlilik muddatini iste'molga yaroqli holati tugaydigan muddat (use by) shaklida belgilash;

- uzoq muddat sifatini saqlab qoladigan oziq-ovqat mahsulotlarining yaroqlilik mud-datini maqbul bo'lgan iste'mol muddati (best before) shaklida belgilash. Ushbu muddat tugaganidan keyin mahsulot muayyan vaqt

davomida iste'molga yaroqli hisoblanadi hamda ularni xayriya qilishga ruxsat etiladi;

- oziq-ovqat mahsulotlarini xayriya qi-luvchi tadbirkorlik subyektlari va jismoniy shaxslar bilan fuqarolik jamiyati institut-lari, xayriya mahsulotlarini ehtiyojmand-larga yetkazib beruvchi volontyorlar ham-da ushbu mahsulotlarga muhtoj insonlarni bog'lovchi platformani (foodsharing.uz) ish-ga tushirish;

- ijtimoiy sohada faoliyat yurituvchi no-davlat notijorat tashkilotlar bilan hamkorlik-da, avvalo, Toshkent, Samarqand, Farg'ona, Andijon, Namangan, Buxoro shaharlarida oziq-ovqat banklari faoliyatini yo'lga qo'yish;

- xayriya qilingan oziq-ovqat mahsulotla-rini qayta ishlash, qadoqlash va saqlash uchun zarur bo'lgan uskunalarni xarid qilish hamda oziq-ovqat mahsulotlarini bir joydan boshqa joyga tashishga mo'ljallangan yuk mashinalarini sotib olish uchun oziq-ovqat banklarini moliyaviy qo'llab-quvvatlash, shuningdek, ularga davlat zaxirasidagi bo'sh turgan binolarni bepul ijara huquqi asosida taqdim qilish tartibini ishlab chiqish;

- oziq-ovqat mahsulotlari isrofgarchiligini kamaytirish, tadbirkorlik subyektlari va no-davlat notijorat tashkilotlari tomonidan oziq-ovqat mahsulotlarini xayriya qilishni rag'bat-lantirishga qaratilgan axborotni ijtimoiy reklamali axborot deb e'tirof etish.

REFERENCES

1. Xolmuminov J.T., Daminov A.A. Voprosy ob'ekta i subyekta ekologicheskogo straxovaniya [Issues of the object and subject of environmental insurance]. *Filosofiya i pravo – Philosophy and Law*, 2011, no. 2, pp. 9-11.
2. Xolmo'minov J.T. Ekologik huquq [Environmental law]. Tashkent, Akademiya, 2001, p. 176.
3. Xolmo'minov J.T. Ekologik tahdidlarning oldini olish va ularni bartaraf etish huquqiy muammolarining ilmiy-nazariy tahlili [Scientific-theoretical analysis of legal problems of prevention and elimination of ecological threats]. Tashkent, TSUL, 2016, p. 91.
4. Abdurahimov A. Ekologik bilimlar amaliyotda [Ecological knowledge in practice]. *Xalq ta'limi – Public education*, 1998, no. 6, pp. 99–101.
5. Kenjayev R.X. O'zbekistonda yerlarni muhofaza qilishni huquqiy ta'minlash [Legal provision of land protection in Uzbekistan]. Tashkent, TSUL, 2020.

6. Karimova O. Huquqiy tarbiya metodikasi [Methodology of legal education]. Tashkent, TSPU, 2000, p. 63.
7. Aydarov Y.B. O'quvchi yoshlarga tabiiy hududni muhofaza qilish orqali ekologik tarbiya berish [Providing environmental education to schoolchildren through the protection of the natural area]. Tashkent, Ilm-Ziyo-Zakovat Publ., 2019.
8. Jurayev Y.A. Pravo i upravlenie v oblasti ispol'zovaniya i okhrany prirodnoy sredy Respubliki Uzbekistan [Law and management in the field of use and protection of the natural environment of the Republic of Uzbekistan]. Abstract of Doctor's degree dissertation. Moscow, IGP, 1996, pp. 32–33.
9. Yo'ldoshev H.S., Avazov Sh.M. Ekologiya va tabiatni muhofaza qilish asoslari [Basics of ecology and nature protection]. Tashkent, Mehnat Publ., 2003.
10. Mirzaabdullayeva M.R. Qishloq xo'jaligida yer nazorati: qonun va amaliyot [Land control in agriculture: law and practice]. Tashkent, TSUL, 2020, p. 88.
11. Saburov N., Najimov M. Davlat va huquq nazariyasi [Theory of state and law]. Tashkent, TSIL, 2009, p. 98.
12. Xudoyqulov X.J. O'qituvchi va tarbiyachilarni ekologik tarbiyaga oid targ'ibotga tayyorlash [Preparing teachers and educators for environmental education]. *Xalq ta'limi – Public education*, Tashkent, 2000, no. 4, pp. 20–21.
13. Xudoyqulov X.J. Komillik fazilatları [Qualities of perfection]. Tashkent, Innovatsiya-Ziyo Publ., 2021.
14. Ergashev A.E. et al. Ekologiya va tabiatni muhofaza qilish [Ecology and nature protection]. Tashkent, Fan Publ., 2009.
15. Otamurodova R. Talaba yoshlarning ekologik ma'naviy tarbiyasi [Environmental moral education of students]. *Xalq ta'limi – Public education*, Tashkent, 1994, no. 4, pp. 26–27.
16. Nishonova N. O'quvchilarda ekologik madaniyatni tarbiyalashning o'ziga xos jihatlari [Specific aspects of education of ecological culture in students]. *Xalq ta'limi - Public education*, Tashkent, 2001, no. 4, pp. 89–93.
17. Rustamboyev M.H., Usmonov M.B., Xolmo'minov J.T. Ekologiya huquqi [Environmental law]. Tashkent, Adabiyot Fund, 2001, p. 328.
18. Xamrokulova Sh.E., Allayarova S.N. Ekologik tarbiyani rivojlantirishda tadqiqotchilik ko'nikmasining ahamiyati [The importance of research skills in the development of ecological education]. *Academic research in educational sciences*, 2021, no. 2 (11), pp. 1089–1094.

YURIDIK FANLAR AXBOROTNOMASI ВЕСТНИК ЮРИДИЧЕСКИХ НАУК REVIEW OF LAW SCIENCES

Huquqiy ilmiy-amaliy jurnal

Правовой научно-практический журнал

Legal scientific-practical journal

4 / 2022

BOSH MUHARRIR:

Tashkulov Akbar Djurabayevich

Toshkent davlat yuridik universiteti rektori

BOSH MUHARRIR O'RINBOSARI:

Xodjayev Baxshillo Kamolovich

Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektor, y.f.d., dotsent

Mas'ul muharrir: O. Choriyev

Muharrirlar: Y. Yarmolik, F. Muhammadiyeva,
Sh. Yusupova

Musahhih: M. Patillayeva

Texnik muharrirlar: U. Sapayev, D. Rajapov

Tahririyat manzili:

100047. Toshkent shahar, Sayilgoh ko'chasi, 35.
Tel.: (0371) 233-66-36 (1169)

Web-sayt: www.tsul.uz

E-mail: lawjournal@tsul.uz

Obuna indeksi: 1385.

Jurnal 30.12.2022-yilda tipografiyaga

topshirildi. Qog'oz bichimi: A4.

Shartli 21,4 b.t. Adadi: 100. Buyurtma raqami: 177.

TDYU tipografiyasida chop etildi.